

Олена Левченко

Львівський регіональний інститут державного управління
НАДУ при Президентові України**СЛОВНИКИ ПОРІВНЯНЬ У СУЧАСНІЙ ФРАЗЕОГРАФІЇ**

© Левченко О., 2008

У статті розглянуто декілька типів словників стійких порівнянь. Проаналізовано підходи до укладання зазначених словників та структуру словникових статей, а також проблеми інтерпретації порівнянь за низкою ознак у цих працях.

The article considers several types of dictionaries of set comparisons. Approaches to such dictionaries compiling and the structure of items are being analyzed.

Сучасна фразеографія пропонує найрізноманітніші словники як за змістом матеріалом, так і за формою його опрацювання. Так, наприклад, стійкі порівняння подавали традиційно у фразеологічних словниках, однак віднедавна їх уміщують в окремих фразеографічних працях. **Мета цього дослідження** – проаналізувати низку наявних словників стійких порівнянь, зокрема системи позначок та коментарів, використовуваних у них, оскільки праця над укладанням багатомовного словника порівнянь (у якому представлено українські, російські, білоруські, болгарські та польські одиниці) дала змогу дійти висновку, що існують проблеми, пов'язані з інтерпретацією одиниць за певними ознаками.

В українській фразеографії, ймовірно, першим словником стійких порівнянь є праця І. Гурина, перше видання якої вийшло друком 1966 р., друге – 1974 р. (Гурин), у якій уміщено 2424 вислови за абетковим принципом. Другим значним досягненням українського словникарства є словник стійких порівнянь О. Юрченка та А. Івченка (ССНП). Укладаючи словник, автори опрацювали велику кількість лексикографічних джерел, однак, як зазначено у передмові, «основний метод накопичення матеріалу для цього словника – безпосереднє опитування різних за віком і за видом занять жителів сіл та міст під час експедицій, а також опитування та анкетування студентів (особливо заочної форми навчання) та учнівської молоді, збір відповідей на питальники, розіслані в різні регіони» (ССНП, с. 6). Стійкі порівняння уміщено у словнику за абеткою стрижневих слів, зазначено ареал фіксації та подано тлумачення. Однак у словнику нема стилістичних коментарів та позначок. Низку стійких порівнянь, вилучених із літературних пам'яток, містить збірка М. Пазяка (ПазЛП). Стійким порівнянням у говірках присвячено праці В. Чабаненка та Г. Доброльожі (Чабан; Добр). Первістком українського електронного словникарства в цій галузі став «Електронний словник порівнянь» (ЕСП), який «започатковує укладання електронних словників порівнянь у художньому мовленні» (ЕСП). Цей словник укладено на основі бази даних порівнянь Ю. Андруховича та О. Забужко, частотного словника сучасної української поетичної мови. У доробку українських фразеографів є перший двомовний словник стійких порівнянь, який уклав К. Мізін (НУФС). За термінологією автора, словник побудовано на основі абеткового розташування образів-еталонів компаративних фразеологічних одиниць німецької мови (НУФС, с. 9). У словнику не вміщено перекладу значення; у подальшому К. Мізін планує «навантажити» словникову статтю етимологічною та стилістичною інформацією (НУФС, с. 7).

Значними є здобутки зарубіжних лексикографів (див. перелік фразеографічних джерел). В. Огольцев зазначає, що «Словарь устойчивых сравнений русского языка (синонимо-антонимический)» (Ог) – нормативний, він не містить «використовуваних у літературних творах численних трансформ стійких порівнянь. За межами словника залишаються й порівняння-штампи, які, на відміну від стійких порівнянь, позбавлені загальнонародної, мовної відтворюваності й обмежені у своєму використанні вузькою сферою літературно-художнього мовлення: словно вылитый из бронзы (чугуна, серебра, золота), точно вырезанный из слоновой кости (картона, жести, бумаги)...» (Ог, с. 6,). У цьому словнику зафіксовано близько 2000 стійких порівнянь, згрупованих за абеткою стрижневих компонентів. Натомість словник К. С. Горбачевича побудовано здебільшого за абеткою об'єктів порівняння (Горб). У межах словникової статті порівняння подано за іншим принципом: спочатку наведено найуживаніші, стилістично нейтральні слова, потім марковані (застарілі, поетичні, народнопоетичні та ін.) і, нарешті, індивідуально-авторські порівняння. Містить словник історико-етимологічні коментарі. У словнику стійких порівнянь польської мови М. Банька вміщено понад 2000 одиниць (SP). Джерелом матеріалу для цього словника, як зазначає укладач, стали не лише інші словники, але й комп'ютерний Korpus Języka Polskiego PWN, що дало змогу окреслити значення одиниць, сфери вживання, визначити частотність (саме за частотністю розташовано порівняння всередині словникової статті) (SP, с. 7). Ця лексикографічна праця цікава докладним опрацюванням уміщеного матеріалу, оскільки М. Банько супроводжує низку порівнянь етимологічною інформацією. Авторський колектив під керівництвом Ж. Фінк уклав словник слов'янської порівняльної фразеології – «Hrvatsko-slavenski rječnik poredbenih frazema», у якому вихідною мовою є хорватська, а цільовими – словенська, македонська, болгарська, українська, російська, польська, чеська та словацька мови (HSRPF).

У польській фразеографії наявний «Słownik frazeologiczny współczesnej polszczyzny» С. Баби і Я. Ліберека (SFWP), який фіксує поряд з іншими одиницями і стійкі порівняння. Особливу увагу укладачі словника звертають на ілюстрування гасел, оскільки вважають, що не варто покладатися на власну компетенцію (SFWP, с. 7). Цитати в багатьох ситуаціях дають змогу користувачеві довідатися не лише, «які фразеологічні одиниці сьогодні вживають поляки, але й те, навіщо їх вживають – у якому контексті, у якому стилі, із якою інтенцією» (SFWP, с. 5). Саме ці знання – стильова належність, емоційно-експресивне забарвлення, комунікативний намір – залишаються переважно не проінтерпретованими в інших словниках (певною мірою й через складність такого завдання) або поданими непослідовно чи неточно. Автори згаданої праці проаналізували величезну кількість текстових даних (1968–2000 рр.), відсіваючи «інновації й різного роду ефемерні явища, які не мають шансу стабілізуватися» (SFWP, с. 7), щоб створити об'єктивний образ норми. В українській науці, як відомо, поняття *сучасна українська мова* тлумачиться достатньо широко, ймовірно, саме тому нема фразеологічного словника, у якому були б представлені лише ті одиниці, які широко вживають мовці в останні десятиліття.

Значною є проблема належності порівнянь до загальноновживаних чи авторських. К. Мізін, погоджуючись із думкою О. В. Куніна, зазначає, що «аргументами на користь фразеологічності є фіксація словосполучення хоч би одним словником або його вживання трьома авторами» (НУФС, с. 15). Однак не наведено жодного обґрунтування запропонованих параметрів. З огляду на це виникає запитання: чому вживання саме трьома авторами свідчитиме про узуальність одиниці чи її «літературне», а не розмовне забарвлення. На мою думку, фіксація одним словником теж не може бути достатнім доказом узуальності порівняння, оскільки варто було б урахувувати тип словника, засади на яких його створено. Некритичне ставлення до поданих у словнику матеріалів може призводити до прикрих огріхів у висновках. К. Мізін, досліджуючи мовну компетенцію носіїв мови, зазначає: «Якщо будь-який конститuent – чи основа порівняння, чи образ-еталон – є невідомим, то це спантеличує респондентів, що можна пояснити недостатньо розвинутою мовною інтуїцією внаслідок редукування культурної пам'яті сучасного мовця... Трапляються й парадокси: КФО

жовтий як віск (Львівщина) відома 50 респондентам, **жовтий як вощина** (Белгородщина, Сумщина, Харківщина, тобто регіони ближчі до Кременчуччини) – 9» [1, с. 78]. Спираючись на словникові матеріали, у яких порівняння *жовтий як віск* супроводжується неточною позначкою, яка свідчить про діалектність одиниці, автор натрапив на «парадокс». Це ж порівняння у жодному разі не належить до діалектної фразеології, на відміну від *жовтий як вощина*, про що свідчить фактичний матеріал (уживання класиками, сучасними письменниками й у писемному та усному мовленні представників різних регіонів): укр. *став жовтий, як віск* (Фр, т. 2, с. 177); «*Найстарший стіжок був чорний, той під ним, сивий, менший від цього сивавий, тогідний білий, а цьогорічний жовтий, як віск*» (В. Стефаник); «*Долівка була гладенька та жовта, як віск*» (М. Коцюбинський); «*Чого ти став такий жовтий, як віск? – питала в Кайдаша жінка*» (І. Нечуй-Левицький); «*Професор писав рипучим пером на зшитковій англійського паперу 17-го сторіччя. Папір був жовтий, як віск. Ніби на ньому осів пил довгих літ лежання*» (Ю. Яновський); «*З рота йому ринула ціла злива крові, він став жовтий, як віск, і прозорий, він важко дихав, дихання клекотіло в його горляниці*» (Ю. Яновський); «*Похуділі, зарослі, брудні, очі в нас були запалі, шкіра жовта як віск. Годовані воші, неначе сливи, лазили нам по шиї, по обличчі...*» (В. Гренджа-Донський); «*З Лісничівки, хитаючись, плівся метрів за сто жовтий як віск, з чорно заплямленою сорочкою, що трималась на одному рукаві, з чорними плямами на голих грудях ніби осліпленій чоловік*» (Р. Андріяшик); «*За словами матері, Павло лежав під системами жовтий, як віск. Лікарі казали, що хвороба виліковна. Йому мали робити переливання крові*» (<www.molbuk.com/2007/03/22/soldat-romer-vd-shhurv-chi-vd-pobov.html>); «*Батько ходив жовтий, як віск. Думає, що помре. Та якось йому повідомили, що в сусідньому селі Хохітва в одному з будинків оселився німецький лікар*» (<myronivka.com.ua/news/index.php>); «*Дочка вже три роки в шлюбі, схудла, стала жовта, як віск. Дітей досі не має, хоча лікарі кажуть, що в неї все нормально і в чоловіка також*» (<gru-ua.info/index.php>). У цьому разі варто послуговуватися не лише формальними ознаками, а зважати на поширеність моделі, фразеоактивність термінів, використаних для вербалізації концепту, залучати додаткові джерела, а саме текстові дані, для перевірки інформації. Так, Є. Бартмінський щодо добирання матеріалу для дослідження пропагує комплексний підхід – так званий САТ: **система мови, анкети і тексти** [5, с. 66, 67], який варто застосовувати й в укладанні словників.

Викликає певні сумніви й необхідність використання у словниках, зокрема, порівнянь, такої позначки, як *розмовне*, оскільки більшість одиниць має саме зазначену стилістичну характеристику. Окрім того, її використовують не надто послідовно, керуючись здебільшого лише інтуїцією.

Ще один аспект фразеографічної фіксації порівнянь – це недосконалість тлумачення значень одиниць, яка зумовлена певною мірою, як видається, недостатністю обсягу опрацьованого фактичного матеріалу, а також дещо перебільшеними уявленнями про гендерну асиметрію. У фразеології гендерну асиметрію вбачають у тому, що наявна неповна фразеологічна парадигматичність [2, с. 204]; прихована категорія роду накладає обмеження на вживання фразеологічної одиниці [2, с. 205]; аксіологія чоловіків і жінок у фразеології асиметрична і щодо кількості, і щодо якості, у фразеології відображені гендерні стереотипи тощо [4, с. 211]. Так, на думку Л. Ставицької, еталонами чоловічої вроди «постають фітоніми, рослинний світ: *гарний як без, бузок, мак* (у полі; жіночий корелят – маківка), *як соняшник у світу*; орнітологічні образи; *як лебідь, сокіл ясний*; природні стихії: *як вогонь, іскра, вранішнє сонце* (жін. *вмите сонечко*), *наче росою вмитий*; весняний місяць найбуйнішого розквіту природи: *як травень* (жін. *як майова роса*); рукотворні артефакти: *як із каменю вибитий (витесаний)*. До типово маскулінних еталонів чоловічої вроди можна віднести *як із яйця вилупився; як нова копійка, образок, яблучко* (жін. *як яблуня у цвіту*)» [3, с. 121]. Однак не варто гіперболізувати роль категорії роду, оскільки наведені порівняння використовують і щодо жінок: укр. *красна, як маків цвіт* (ПазЛП, с. 37) – рос. *красна, какъ маковъ цвѣтъ* (Даль, т. 2, с. 291) – біл. *як (што) макау цвѣт* (Юр-77, с. 230). Щодо стихієморфних референтів атрибуту **гарний**, то не всім із наведених порівнянь властива маскулінна маркованість: укр. діал.

дівка як огинь (<kolyba.org.ua/modules/myarticles/article.php>); гарна, як сонце (ПазЛП, с. 31); «Ця жінка з блакитними очима, з ніжним, як росою вимитим, обличчям, задавала тон нашому спілкуванню, про яке ми мріяли багато років...» (<www.zn.kiev.ua/nn/show/353/31764/>). Функціонування фразеологічної одиниці як нова копійка засвідчує той факт, що вона може бути вжита стосовно жінки: «Як нова копійка Юлія Володимирівна сиділа перед телевізором у штабі партії “Батьківщина”» (<nasha-yulia.livejournal.com/21894.html>); «В п’ятницю заявила у новому вигляді перед Косью, який повністю одобрив моє оновлення, а у суботу як нова копійка поскакала на “весіле”» (<joliet.livejournal.com/>). Діалектне порівняння гарний як образок (Добр, с. 79), ймовірно, є запозиченням із польської мови (пол. ktoś piękny jak obrazek (jak z obrazka) (SJP); «W trakcie życia, los wlał odrobinę oleju do głowy, więc zrozumiałam, że nie tylko jestem piękna jak obrazek (a co!)...» (<mojeoko.blog.onet.pl/>), – у якій уживається стосовно і чоловіків, і жінок. У болгарській мові, як і польській, порівняння з іконою не має гендерних маркерів: бол. хубав (красив) като икона [хубава (красива) като икона] (БРФС, с. 248). На нашу думку, не спостерігається гендерної маркованості у прототипних референтах із концептосфери період часу: укр. гарна, як весна (ПазЛП, с. 31); молодиця (дитиночка), як тихе літо (Ном, с. 378); діал. гарний як травень (Добр, с. 79) (пор. «В травні мати навечно заснула, І як травень була молода» (Г. Ведмеденко) – рос. красивый (красив, хорош) как вешний день, прекрасный как белая ночь (Горб, с. 103, 169) – біл. «Будзь здаровы, як вярба, будзь прыгожы, як вясна, будзь вясёлы, як лета, будзь багаты, як восень!» (<www.folkndl.bsu.by/be/miscellaneous/holidays-cere monies-calendar-2006.html>) – бол. «Млад, хубав като Майски ден...» (<www.litclub.com/archiv/broi33/kadrilut.htm>).

Часто «обмежувальні» вказівки щодо вживання порівнянь є неточними. Здебільшого це стосується вказівок про стать. Наприклад: укр. діал. Бувай здорова як риба, гожа як вода, весела як весна, робуча як пчола, а богата, як земля съвятая (Фр, т. 2, с. 231); роботяца як бджілка. Про працювиту дівчину, жінку (ССНП, с. 14). Текстові дані засвідчують відсутність гендерної асиметрії: укр. «Зате зимою, коли вихор гуляв по білих просторах і збивав хмари над монастирем, Самборів задушник стукав у двері келії отця Теогноста, де молодий, як бджола трудолюбивий монах переписував на бавовнянім папері Євангеліє-апракос для мниської книгівні» (К. Гриневичева); «...Захихотів Богорський, потираючи руки, – Нехай росте здоровий, як риба, гожий, як вода, веселий, як весна, роботящий, як бджола, і багатий, як земля!» (В. Шевчук); «Сам пасічник, Борис Гнатович – такий же працювятий, як бджола, ніколи не був байдужим і до справ громадських» (<poradnik.org.ua/index.php>); «До речі відому істину “працювятий як бджілка” можна доповнити й іншими характеристиками. Ці маленькі комахи надзвичайно чисті істоти» (<www.day.kiev.ua/92222/>); «Ось, наприклад, чесний, а працювати чомусь не любить, не хоче; а там його антипод – працювятий, як бджілка, але “що ступне, то збрехне”...» (<www.day.kiev.ua/37377/>); «Якщо ти працювятий, як бджілка, сильний, як ведмідь, гаруєш, як віл, а приходиш додому втомлений, як собака, ПДИ ДО ВЕТЕРИНАРА!!! Ти, мабуть, ОСЕЛ» (<porokniawy.livejournal.com/36508.html>). У словнику подано: рос. выносливая как (словно, точно) лошадь (про жінку) (Ог, с. 328). Однак, як свідчить переконлива кількість прикладів, порівняння активно вживають й щодо осіб чоловічої статі: рос. «...Я позволю себе процитировать Варлама Шаламова который свидетельствует, что выражение “вынослив как лошадь” следует заменить на “вынослив как человек”» (<www.jewiversity.org/Статьи/Политика/На-Злобу-Дня.aspx>); «...Через 100 тренировок я буду мега-крут, вынослив как лошадь» (<www.runejar.borda.ru/?1-0-0-00000015-000-100-0>); «Герой нашей передачи – человек высокого музыкального разума, при этом он обладает долговечностью рептилии, вынослив, как лошадь...» (<www.seva.ru/rock/?id= 1107>); «Наладчик должен быть еще и вынослив как лошадь и уметь после многих часов работы принимать быстрые и правильные решения» (<rza.communityhost.ru/thread/?thread__mid=851681513&thread__start= 11>). Це саме стосується такої фразеографічної дефініції: рос. холодная как рыба. Безразлично-равнодушная к любви, ласкам, не способная к проявлению чувств. О женщине (Ог, с. 564). Натомість нагромаджено інші

дані, які зіставні в різних мовах: укр. «Холодний як риба. Не відчуваєш провини. Безтурботно вкладаєшся спати. Не відчуваєш ненависть / що морить тебе. Бо ти безчуттєвий» (<www.potyah76.org.ua/potyah/?t=147>); «Це "холодний, як риба" і безпристрасний підхід? Тоді не говори, заради Бога, нічого про науку...» (<forum.lvivport.com/showthread.php>) – рос. «Тощие москвичи, бледные ленинградцы, **холодные, как рыбы**, прибалты, толстые волосатые гости из Азии рыдают от тоски и ревности, замечая горящие взгляды своих подруг, направленные на него одного, Ахиллеса, Меркурия, молодого легкокрылого бога» (О. Каменецкий, НКРЯ); «Фандорин Менишикова **холоден, как рыба**. Умный вид, это, конечно, хорошо, а где харизма, где притягательность для женщин?» (Б. Акунін); «И девушка, с которой я иду, хочет любви, а я говорю: "Пойми, к любви я не готов, я холоден, как рыба"» (<mara.kuliki.borda.ru/?1-3-0-00000011-000-0-0>); «Холоден как рыба и совершенно не умен, а МВ» псевдо. Как его люди слушают?» (<www.umka.mpe.lv/trep/talk.10204/msg01015.html>); «Нельзя сказать, что Q30 в работе остается **холоден, как рыба**, но обнажившееся колено сквозь нейлон не обожжет – а возможно, что и согреет в трудную минуту» (<offline.computerra.ru/2005/587/38634/>) – біл. *халодны, як рыба* (ФСМТК, с. 468); «...Тут раптам пачынаеш разумець сэнс выразу: "**Халодны, як рыба**". Вымерз з-пад лёду прадзедаўскі човен. Сумна: у ім няма куды плысці – ні сёння, ні заўтра...» (<www.expressnews.by/2032.html>); *халодная як рыба* (ПД, с. 211) – бол. *студен като риба* (БРФС, с. 501); «Вече ти казах, че е ненаситен за всичко, което е странно като мисъл, а същевременно е **студен като риба**, но студенината му е една такава... горчиво-суха» (Д. Хамет); «**Студен като риба**. Така казваше бившата ми жена» (<www.cswap.com/1982/Blade_Runner/cap/bg/25fps/a/00_08>); «Що се отнася до Едгар съм **студен като риба**» (<www.chitanka.info/lib/text/8096/6>) – пол. *zimny jak ryba* (SFJP, т. 2, с. 75); «*Pozornie zimny jak ryba książkę Karol w ataku wściekłości kopie zabytkowe krzesło. To rozlatuje się jak w westernie*» (<dziennik.pl/zycienaluzie/article3901/Karczemna_awanturna_ksiecicia_Karola_i_Camilli.html>). Додатковим чинником, який зумовив наявність неточних дефініцій, може бути й динаміка мовної системи, ймовірно зменшення значущості категорії роду для процесів, зокрема, метафоризації.

Отже, джерелами сучасного словника порівнянь мають слугувати фразеологічні словники, словники стійких порівнянь, національні корпуси мов, тексти художньої та публіцистичної літератури (на паперових та електронних носіях), а також такий специфічний вид писемного розмовного мовлення, як спілкування в інтернеті (на так званих форумах, чатах та ін.), що дасть змогу правильно проінтерпретувати вміщений матеріал за низкою ознак, подати тлумачення значень, що відповідають сучасному станові розвитку мов, а також, уміщуючи приклади контекстуальних уживань, максимально зменшити авторську суб'єктивність, наявну у тлумаченнях одиниць. Треба погодитися з думкою низки словників про те, що не варто ігнорувати використання такого не надто «цінного» матеріалу, як «легка» література, зразки писемних текстів в інтернеті тощо. На нашу думку, саме такий підхід до укладання словника дасть змогу об'єктивно відтворити сучасні мовні образи світу, відображені у порівняннях, простежити їхню мовну динаміку.

БРФС – Кошелев А. *Българско-руски фразеологичен речник* / А. Кошелев, М. Леонидова. – Москва–София: Наука и искусство, 1974. – 635 с.; Горб – Горбачевич К. С. *Словарь сравнений и сравнительных оборотов в русском языке* / К. С. Горбачевич – М.: ООО «Издательство АСТ»: ООО «Издательство Астрель»: ЗАО НПП «Ермак», 2004. – 285 с.; Гурин – Образне слово. *Постійні народні порівняння* [упоряд. І. Гурин]. – К.: Дніпро, 1974. – 238 с.; Даль – Даль В. И. *Толковый словарь живого великорусского языка* / В. И. Даль. – В 4 т. – М.: Русский язык, 1989 – 1991; Добр – Доброльожжа Г. *Красне слово – як золотий ключ: Постійні народні порівняння в говірках Середнього Полісся та суміжних територій* / Г. Доброльожжа. – Житомир: Волинь, 2003. – 160 с.; ЕСП – *Електронний словник порівнянь*. – Ел.ресурс: <<http://www.tova.info/Page2.aspx?l1=64>>; Иванцова Е. В. *Идиолектный словарь сравнений сибирского старожила* / Е. В. Иванцова. – Томск,

2005. – 162 с.; Кожевникова Н. А. Материалы к словарю метафор и сравнений русской литературы XIX–XX вв. / Н. А. Кожевникова, З. Ю. Петрова. – М.: Языки русской культуры, 2000. – 480 с.; Мокиенко В. М. Словарь сравнений русского языка : 11000 слов / В. М. Мокиенко. – СПб.: Норинт, 2003. – 603 с.; Назарян А. Г. Словарь устойчивых сравнений французского языка / А. Г. Назарян. – М.: Издательство Российского университета дружбы народов, 2002. – 334 с.; Ном – Українські приказки, прислів'я і таке інше [уклад. М. Номис]. – К.: Либідь, 1993. – 768 с.; НУФС – Мізін К. Німецько-український фразеологічний словник (усталені порівняння) / К. Мізін. – Вінниця: Нова книга, 2005. – 304 с.; Ог – Огольцев В. М. Словарь устойчивых сравнений русского языка (синонимомантонимический) / В. М. Огольцев. – М.: ООО «Русские словари»; «ООО Издательство Астрель»; ООО «Издательство АСТ», 2001. – 800 с.; Паз/ПП – Українські прислів'я, приказки та порівняння з літературних пам'яток [упоряд. М. М. Пазяк]. – К.: Наукова думка, 2002. – 392 с.; ПД – Палескі дзівасіл: Беларуска народныя прыказкі, прымаўкі, выслоўі: са скарбніцы А. К. Сержпутоўскага / [уклад. У. К. Касько]. – Мн.: Вышэйшая школа, 2005. – 383 с.; Полухина В. Опыт словаря тропов Бродского/ В. Полухина // Митин журнал. –1995. – Вып. 52. – Ел. ресурс: <<http://www.vavilon.ru/metatext/mj52/poluhina.html>>; ССНП – Юрченко О. С. Словник стійких народних порівнянь / О. С. Юрченко, А. О. Івченко. – Х.: Основа, 1993. – 176 с.; СУМ – Словник української мови: В 11 т. – К.: Наукова думка, 1970–1980; Фр – Франко І. Галицько-руські народні приповідки: У 3-х т. [зібрав, упорядкував і пояснив І. Франко]. – 2-е вид. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2006. – Т. 1. – 832 с.; Т. 2. – 818 с.; Т. 3. – 699 с.; ФСМТК – Фразеалагічний слоўнік мовы твораў Я. Коласа [уклад. А. С. Аксамітаў і інш.]. – Мінск: Навука і тэхніка, 1993. – 655 с.; Чабан – Гартоване слово: Постійні порівняння в говірках Нижньої Наддніпряниці [зібрав і упорядкував В. Чабаненко]. – Вип. 3. – Запоріжжя, 1995. («Пам'ятки мовної культури Нижньої Наддніпряниці»); Юр-77 – Юрчанка Г. Ф. Слова за слова (Устойливія словазлученні ў гаворцы Мсціслаўшчыны) / Г. Ф. Юрчанка. – Мн.: Навука і тэхніка, 1977. – 272 с.; HSRPF – Финк Ж. Опыт составления словаря славянской сравнительной фразеологии / Ж. Финк. – Ел. ресурс: <www.russian.slavica.org/printout3627.html>; SFJP – Skorupka St. Słownik frazeologiczny języka polskiego / St. Skorupka. – Warszawa: Wiedza powszechna, 1985. – Т. 1. – S. 788; Т. 2. – S. 905.; SFWP – Bąba S. Słownik frazeologiczny współczesnej polszczyzny / S. Bąba, J. Liberek. – Warszawa: PWN, 2001. – 1096 s.; SJP – Słownik języka polskiego. – Wydawnictwo Naukowe PWN SA, 2003.; SP – Ва́нко М. Słownik porównań / М. Ва́нко. – Warszawa: Wydawnictwo naukowe PWN, 2007. – 266 s.

1. Мізін К. І. Психолінгвістичний експеримент чи соціолінгвістичний моніторинг? Епістемологічні пошуки аксіологічної фразеології / К. І. Мізін // Мовознавство. – 2008. – № 1. – С. 67–79. 2. Ройзензон Л. И. Лекция по общей и русской фразеологии / Ройзензон Л. И. – Самарканд: Изд-во СамГУ, 1973. – 223 с. 3. Ставицька Л. О. «Чоловік (мужчина)» у концептосфері української фразеології / Л. О. Ставицька // Мовознавство. – 2006. – № 2–3. С. 118–129. 4. Эмирова А. М. Гендер в зеркале русской фразеологии / А. М. Эмирова // Культура народов Причерноморья. – 2002. – № 31. – С. 210–212. 5. Bartmiński J. Podstawy lingwistycznych badań nad stereotypem – na przykładzie stereotypu matki / J. Bartmiński // Język a kultura. – № 12. – 1988. – S. 63–83.